

Handlingsprogram for

Universell utforming

Arbeids- og administrasjonsdepartementet | Barne- og familiedepartementet | Kommunal- og regionaldepartementet
Kultur- og kirke departementet | Miljøvern departementet | Nærings- og handelsdepartementet | Samferdselsdepartementet
Sosialdepartementet | Utdannings- og forskningsdepartementet | Utenriksdepartementet

MILJØVERNDEPARTEMENTET

Foto: Svein Magne Fredriksen

Mynter og sedler er utviklet og forbedret gjennom mange år. De fleste kan skille de ulike verdiene fra hverandre, selv om en ikke kan se pengene. Det er tilstrekkelig å holde i dem. Bruk av ny teknologi og standardiserte plastkort har foreløpig ikke disse kvalitetene. Mange har problemer med å bruke dem.

På mange sektorer står vi overfor utfordringen å utvikle løsninger som ivaretar behovene til flest mulig innbyggere. Samtidig har vi en rekke eksempler på at disse løsningene kan utvikles. Flere av dem er i bruk.

Foto: Svein Magne Fredriksen

UNIK ELLER UNIVERSELL

– en ideologisk og praktisk problemstilling

Respekten for enkeltpersoner eller befolkningsgrupper betinger i noen sammenhenger at forskjeller presiseres og fremheves. Hensynet til sikkerhet, tilhørighet eller andre forhold gjør at enkelte grupper i befolkningen får spesielle tilbud som bare er for dem. Vi har tilbud for de yngste og de eldste gjennom barnehager og eldresentre og det legges til rette for at samisk identitet, språk og kultur skal utvikle seg sammen med den norske. I andre sammenhenger vil det å bli definert som en spesiell gruppe av befolkningen med egne særskilte tilbud oppfattes som stigmatisering og isolering. I vurderingen av virkemidler for å oppnå større andel kvinner i spesielle deler av arbeidslivet er denne debatten tydelig.

For personer med funksjonshemninger ligger problemstillingen både i å bli

respektert som annerledes og samtidig bli anerkjent som en vanlig borger i samfunnet med ordinære muligheter og rettigheter. Respekt for det unike betinger tekniske hjelpemidler, medisiner og andre nødvendige forutsetninger for å kompensere for funksjonshemningen. I anerkjennelsen av å være en vanlig borger, ligger at de tilbudene og mulighetene som samfunnet gir også skal være naturlige tilbud for funksjonshemmede. Det er samtidig viktig at det ikke brukes flere særtiltak enn nødvendig for å oppnå dette. Slike tiltak bør vurderes som siste utveg når det ikke finnes andre muligheter. Hovedløsningen bør være å utvikle de generelle kvalitetene slik at de dekker behovet til alle brukere. Det unike skal inkluderes i det generelle og gi løsninger med universelle brukskvaliteter.

Forsiden: Fortauene i Vadsø viser bevisst bruk av materialer som gir god kanalisering av fotgjengere og god tilgjengelighet for alle gående. Overflatene er planlagt i lokal tradisjon og med lokale, bestandige materialer. Foto: Svein Magne Fredriksen.

UNIVERSELL UTFORMING

Foto: Svein Magne Fredriksen

Kollektive transportmidler står foran betydelige forbedringer for å øke brukbarheten for alle passasjerer. Lavgulvtrikken i Oslo gir, sammen med høystandard holdeplasser, bedre og sikrere på- og avstigning.

– rasjonelle løsninger som bygger opp om likestilling, samfunnskvaliteter og design

Tankegangen om at de vanlige løsningene skal dekke behovet til brede grupper i befolkningen er ikke ny. Flere konkrete tiltak er også iverksatt for å oppnå mer vidtfaende og rasjonelle løsninger. Husbankens livsløpsbolig-konsept, med utvidede kvaliteter for bevegelsehemmede, har gitt et betydelig antall tilgjengelige boliger i den ordinære boligmassen siden det ble lansert i 1986. Boliger med livsløpsstandard finnes i et utall bebyggelsesformer og ser ikke annerledes ut enn andre boliger. Forskning har vist at disse boligene ikke er dyrere å bygge enn andre boliger, samtidig som livsløpskvalitetene gir samfunnsøkonomiske innsparinger. Innenfor barnehage- og grunnskolesektoren har vi kommet langt i å gi pedagogiske opplegg som inkluderer alle barn.

Strategien universell utforming er en presisering og tydeliggjøring av denne tenkningen. Det er et hjelpemiddel for å oppnå reelle «for alle»-løsninger. I kjernen av denne strategien ligger kravet om gode funksjonelle kvaliteter hvor hensynet til personer med funksjonsnedsettelser er sentralt. Så langt det er mulig skal produkter, byggverk og uteområder, som er i alminnelig bruk, utformes slik at de kan brukes av alle. Teknologi og kompetanse vil sette begrensninger for hvor langt vi kan oppnå dette, men de samme faktorene er også de som vil gjøre det mulig å nå lenger. Gode bruksegenskaper må utvikles ved siden av at kvaliteter som sikkerhet, bærekraftig utvikling, estetikk og økonomi ivaretas. Universell utforming er en strategi som ikke setter en endelig standard for kvalitet, men som går ut på å søke det beste til enhver tid.

Gågaten i Hamar gir sommer og vinter side om side og gode muligheter for mange brukere. Fortauet er soneinndelt ved hjelp av slipt naturstein og støpejernsmotiver. Prosjektet har mottatt tilgjengelighetspris fra Norges Blindforbund. Gågaten er tegnet av Landskapsarkitektene 13.3 as.

Tønsberg bibliotek forener moderne arkitektur med gode atkomstforhold og gode brukskvaliteter. I tillegg er kulturminner fra middelalderen gjort tilgjengelige og sikret. Biblioteket er tegnet av Lunde og Løvseth Arkitekter AS og har mottatt en rekke designpriser.

Idealmennesket er et forenklet planleggingsgrunnlag

UNIVERSELL UTFORMING i norsk politikk

Norsk politikk sikter mot å gi gode levekår for alle, i alle faser i livet. Hovedansvaret for den offentlige politikken for ulike sektorer og befolkningsgrupper er fordelt mellom departementene. Samtidig har departementene delansvar innenfor sine forvaltningsområder eller sektorer. Dette sektoransvarsprinsippet gjør at en rekke departementer er involvert for å gjennomføre politikk som er vedtatt av Storting og regjering. Barne- og familiedepartementet har hovedansvaret for politikken overfor barn, mens en rekke andre departementer har ansvar for barn på sine områder. Det vil blant annet gjelde skole, planlegging, kultur og transport. Sosialdepartementet har hovedansvaret for den overordnede politikken for funksjonshemmede. Sektoransvarsprinsippet gjør at praktisk talt alle de andre departementene er involvert i å utvikle gode levekår for personer med funksjonshemming.

I denne situasjonen er det nødvendig å ha god oversikt over behov og løsninger for definerte grupper av befolkningen, samtidig som det er viktig å se sammenhenger som kan gi rasjonelle og gode løsninger for alle innbyggere og ivareta andre sentrale politiske målsettinger.

Luftforurensning er både miljøpolitikk og helsepolitikk. Bedre luft reduserer helseplagene til allergikere, minsker helserisikoen for alle andre innbyggere og er i tråd med politikken om generelt renere miljø. Det er viktig å skjerme barna i oppveksten, og flere samarbeider om å gi spesielt denne gruppen oppholdsarealer med best mulig luftkvalitet.

Foto: Svein Magne Fredriksen

Løsninger som er laget for enkelte brukergrupper har ofte kvaliteter som verdsettes av mange. Rullestolrampen på Sjøstrand Bad på Askerlandet gir god og trygg adgang til sjøen og foretrekkes av badegjestene fremfor selve stranden.

Regjeringen har valgt å poengtere disse sammenhengene blant annet ved å peke på bruken av strategien universell utforming i flere stortingsmeldinger og politiske dokumenter. Universell utforming er et stikkord for hvordan hensynet til funksjonshemmede og andre befolkningsgrupper kan ivaretas innenfor sektoransvarsprinsippet.

Diskusjonen om den fremtidige politikken i forhold til funksjonshemmede omfatter tre hovedområder; forbedring av velferdsstaten gjennom justeringer av trygdeytelser, likestilling gjennom antidiskrimineringslovgiving og større innsats fra andre samfunnsområder enn helse- og sosialsektoren. Denne diskusjonen er også en del av en internasjonal prosess, hvor andre lands virkemidler og vedtak i internasjonale fora påvirker norsk debatt og politikk. Både FN og Europarådet har gjort vedtak om politikk og virkemidler som Norge har sluttet seg til. I tillegg utvikler EU traktater og direktiver på flere områder som kan få betydning for politikkområder i Norge. Ikke minst gjelder dette på samferdselssektoren. Det er økende oppmerksomhet mot virkemidler som

supplerer innsatsen på helse- og sosialsektoren. Vektleggingen av forbedring av allmenne tiltak vies stor oppmerksomhet.

Foto: Svein Magne Fredriksen

Opplevelsessenteret Polaria er tilknyttet Polarmiljøinstituttet i Tromsø og forener høyt profilert arkitektur med gode funksjonelle kvaliteter for besøkende. Bygget er tegnet av JAF arkitekter.

Den internasjonale oppmerksomheten om temaet øker tilfanget av ideer og løsninger som kan anvendes i Norge, men utviklingen gjør også at norske produsenter og kompetanseleverandører vil ha behov for kunnskap for å møte interessen og kravene på utenlandske markeder.

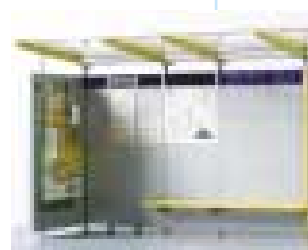
HANDLINGSPROGRAM for universell utforming

Fra 2002 gjennomføres handlingsprogrammet for universell utforming for å styrke utvikling og bruk av løsninger med gode funksjonelle kvaliteter for alle. I starten rettes programmet inn mot å konkretisere gjennomføringen av strategien i offentlig politikk og å inkludere tenkningen i statens virkemidler. Alle departementer som har ansvarsområder med tiltak som henvender seg til brede befolkningsgrupper står bak programmet. Ansvarlig for sekretariat og koordinering er Miljøverndepartementet.

Målet med programmet er å øke likestilling og tilgjengelighet til de fysiske omgivelsene i det offentlige rom. Hovedinnfallsvinkelen er å anvende strategien universell utforming i all virksomhet hvor den kan ha nytte og gi resultater i praksis. Det betyr å gi oppmerksomhet og føringer i stortingsmeldinger, statlige retningslinjer og i faglig veiledning. Dette vil betinge innsats for å øke

kunnskapene hos beslutningstakere og ansatte i offentlig forvaltning, og det vil forandre tiltak innenfor forskning og utvikling. En del kompetanseutvikling vil kunne skje gjennom løpende utvikling og produksjon, for eksempel av boliger, utemiljøer og læremidler i skolen. Som en hovedregel vil dette ivaretas gjennom ordinære forsknings og utviklingsprogrammer i tråd med hovedbudskapet om at brede funksjonelle kvaliteter for hele befolkningen må sees som en del av helheten. Noen problemstillinger vil imidlertid kreve særskilt forskning og mer systematiske utviklingsprosesser.

Leskur med god design, gode miljøkvaliteter og moduloppbygging som gir mulighet for lokale tilpassinger. Informasjon og tilgjengelighet er ivarettatt. Leskuret mottok utmerkelsen Merket for God Design av Norsk Designråd i 2001 og er utformet av accendo produktutvikling og Norfax AS

Felix Fabula 1 er et læremiddel for alle elever i 1. og 2. klasse. De tre opprinnelige arbeidsheftene er supplert med lyd-kassett, CD med storskrift og taleeffekter, tegnspråkvideo og punktskriftversjon. Nå kan ny teknologi dekke grunnutgaven og flere av tilleggsversjonene i en og samme løsning.

Foto: Stein Nørve, Læringsenteret

Foto: Husbanken

Stadionparken bolig-område i Bodø er basert på bruk av boliger med livsløpsstandard. Området er delt opp i flere boretts-lag og har også barne-hage og sykehjem.
Arkitekt : Arkitektstudio a.s.

Foto: Norfax AS

Det pågår en rekke aktiviteter for å følge opp politikken om bedre levekår for alle og for «full deltakelse og likestilling», som er hovedmålet for politikken for personer med funksjonshemninger. Det er også iverksatt handlingsplaner som dekker særskilte områder, for eksempel IKT. Handlingsprogrammet for universell utforming vil tilpasse seg dette, og samtidig søke å gjøre innsatsen fra ulike offentlige instanser, fagmiljøer og organisasjoner mer rasjonell.

Norge deltar i en rekke internasjonale fora og nettverk hvor universell utforming er, eller kan være, et aktuelt tema. Både i nordisk, europeisk og annet internasjonalt samarbeid er det behov for toveis formidling av synspunkter og informasjon. Det er viktig at videre utvikling ivaretas og at de erfaringene som er opparbeidet internasjonalt blir brukt i praktisk arbeid.

Internett er en informasjonskanal med økende betydning for demokrati og forvaltning. Internett er viktig for alle brukere og kan gi nye muligheter for mange grupper dersom teknologien utnyttes. Statens forurensningstilsyns hjemmeside ble kåret til det beste statlige nettstedet i 2002.

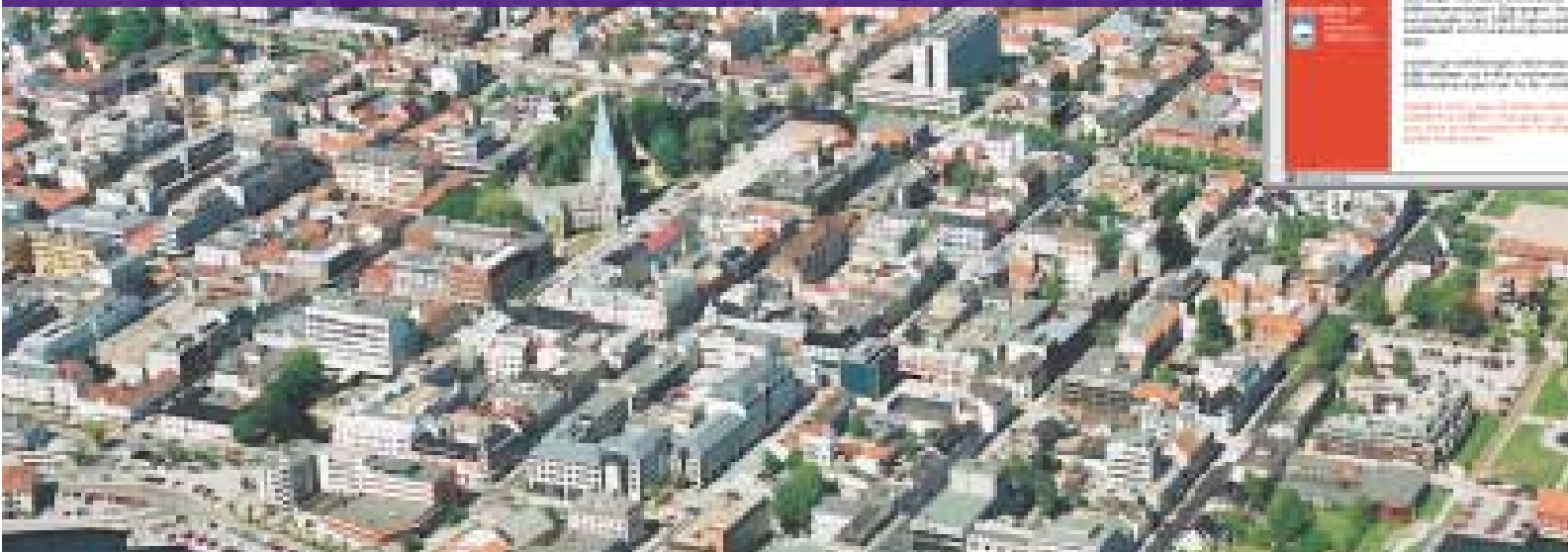
Tilgjengelighet for funksjonshemmede etter internasjonale standarder var ett av vurderingskriteriene.

Nettstedet ble utformet av Enzo FingerDesign AS, Gazette AS og SFT.

Ytterligere informasjon på nettstedet
<http://www.universell-utforming.miljo.no>

Luftkvaliteten påvirker helsen og, for mange allergikere, muligheten til å ferdes ute. Det arbeides for å redusere lokal luftforurensning og bedre informasjonen til publikum om situasjonen. Flere norske byer har løpende varsling av luftkvaliteten i områder hvor mange mennesker ferdes.

©Fjellanger Widerøe AS

Kristiansand kommune har utviklet god tilgjengelighet og gode brukskvaliteter for et bredt spekter av innbyggere gjennom satsing på medvirkning og systematisk planlegging. Kommunen fikk i 2002 både en nasjonal og en nordisk tilgjengelighetspris og Miljøvernministerens Bymiljøpris.

Foto: Norsk Designråd

Universell utforming sikter mot å redusere bruken av spesielle tekniske hjelpemidler. Noen vil imidlertid alltid være nødvendige og videreutvikling og alminneliggjøring gjennom god design er ønskelig. Rullestolen Chairborne kan brukes om bord i fly og klappes sammen slik at den får plass i bagasjehyllen. Stolen mottok Merket for God Design av Norsk Designråd i 1999 og er utformet av Abry Industrial Design AS og Composite Technique AS

Permanenten, Vestlandske Kunstindustrimuseum i Bergen, er et bygg fra 1896. Ved rehabiliteringen ble hovedinngangen flyttet fra avsatsen med de monumentale trappene til gateplan i trappe-sokkelen. Dette gir bedre utnyttelse av bygningen og bedre tilgjengelighet. Rehabiliteringen er planlagt av Arkitektgruppen CUBUS AS.

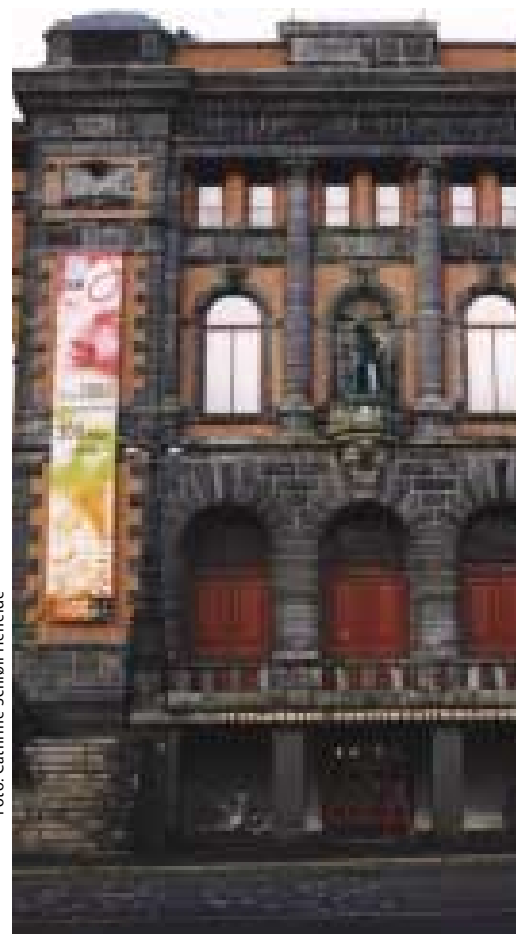
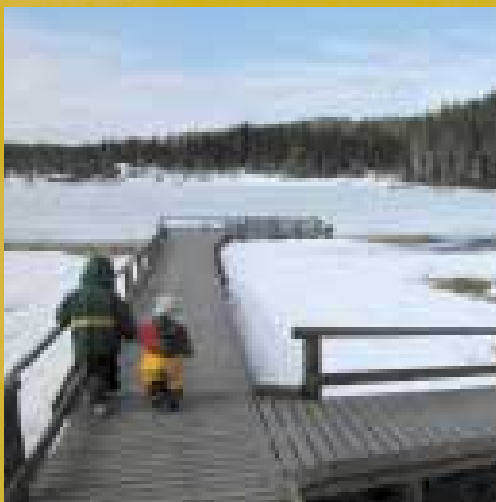

Foto: Cathrine Schjøll Heneide

Foto: Svein Magne Fredriksen

Liatjønna friluftsområde i Mosvik i Nord-Trøndelag har høy funksjonell standard og gir mulighet for aktiviteter for hele familien. Prosjektet ble kåret til «Årets friluftsområde» i Nord-Trøndelag i 2001.

Utgiver: Miljøverndepartementet

Flere eksemplarer av introduksjonsbrosjyren
kan bestilles fra Statens forurensningstilsyn (SFT)

Postboks 8100 Dep., 0032 Oslo

Telefon 22 57 34 00

Telefaks 22 67 67 06

<http://www.sft.no/skjema.html>

Design og trykk: Zoom Grafisk AS

Opplag: 3000/november 2002

T-1423 ISBN 82-457-0375-3